

BIOLOGIA HUMANA

Tipus d'assignatura: obligatòria de segon cicle

Departament responsable: Biologia Animal. Unitat d'Antropologia

Coordinador: Domingo I. Toja

Distribució temporal: febrer-juny. Les pràctiques de Biologia Humana es realitzen en 10 sessions.

OBJECTIUS

- Comprendre el fenomen global de l'home com a espècie biològica.
- Descriure les característiques biològiques diferencials de l'espècie humana i la seva filogènia i posició en el món vivent.
- Relacionar aspectes evolutius, adaptacions biològiques fonamentals i adaptació cultural.
- Conèixer els patrons de la variació ontogènica: dimorfisme sexual, creixement, envelliment.
- Analitzar els caràcters de variació, tant morfològics com moleculars, i els mecanismes microevolutius a les poblacions humanes que han generat l'actual diversitat del genoma humà.
- Sintetitzar tots aquests coneixements per a la comprensió de la distribució de la diversitat de les poblacions humanes, seguint els processos de poblament de diferents territoris en l'expansió de l'espècie.

CRITERIS D'AVUACIÓ

Es considera imprescindible la realització de les pràctiques per aprovar l'assignatura. En l'examen d'avaluació es considerarà tota la matèria impartida tant a teoria com a pràctiques.

PROGRAMA DE LES CLASSES TEÒRIQUES

Tema 1. L'home: la biologia de l'espècie humana

Objectius de la biologia humana: evolució, variació, creixement i adaptació en l'home. Problemàtica i desenvolupament històric de l'estudi biològic de l'espècie humana.

Tema 2. El marc evolutiu humà

L'evolució humana com a procés natural. Paleontologia humana. Lleis i conceptes evolutius. Cronologia i mètodes de datació. Seqüències arqueològiques i evolució cultural.

Tema 3. Biologia dels primats

Diagnòstic de l'ordre dels primats. Característiques i classificació. Evolució dels primats. Origen dels *Hominidae*.

Tema 4. Biologia dels homínids

Filogènies dels homínids. Ecologia i comportament social. Característiques diferencials de l'hominització.

Tema 5. L'origen africà

Els primers *Hominin*. El gènere *Australopithecus*. Formes gràcils i robustes: possibles agrupacions taxonòmiques.

Tema 6. Els homes arcaics

Emergència del gènere *Homo*. *Homo erectus*: principals troballes i morfologia. Expansió i cosmopolitisme. Adaptacions culturals. Transició d'*H. erectus* a *H. sapiens*.

Tema 7. *Homo sapiens*

Principals troballes. Els neandertals i la seva posició filogenètica. Origen de l'home modern. Consideracions filogenètiques.

Tema 8. Genètica de les poblacions humanes

Gens i poblacions. La definició de la població. Condicions d'estabilitat. Factors de canvi genètic a les poblacions humanes. Els encreuaments humans: la selecció de parella. Consanguinitat.

Tema 9. Mutació, selecció natural, selecció cultural

Mutació i selecció a les poblacions humanes. Equilibri. Selecció natural i hemoglobines: distribució geogràfica i paludisme. Talassèmies. Variants G-6-PD. Reproducció i mortalitat diferencials. Selecció natural i civilització.

Tema 10. Migració i deriva genètica a les poblacions humanes

Endogàmia i exogàmia. Migració, flux gènic i clines. Mobilitat matrimonial i distàncies maritals. Immigració efectiva. Deriva: acció de l'atzar en la diversitat humana.

Tema 11. Creixement i desenvolupament

Mètodes d'estudi. Creixement prenatal i en la infància. Pubertat. Determinisme del sexe. Desenvolupament i maduració. Edat fisiològica. Antropologia de la menarquia.

Tema 12. Reproducció de les poblacions humanes

Estructura demogràfica: edat i sexe. Capacitat sustentadora i models ecològics. Demografia i recursos: creixement poblacional i transicions. Reproducció i regulació de la grandària poblacional. Patrons de fertilitat i fecunditat.

Tema 13. Mortalitat i envelliment

Duració de la vida: aspectes de la mortalitat. Sexe i malaltia. Mortalitat infantil. Causes de mortalitat. Envelliment de les poblacions. Envelliment somàtic: senescència.

Tema 14. Antropologia de la nutrició i de la malaltia

Adaptació nutricional en l'home. Deficiència lactàsica. Nutrició i antropologia. Malaltia infecciosa i adaptacions. Paleopatologia.

Tema 15. Gens i ambient

Biologia dels bessons. Aplicacions dels bessons en l'estudi de l'heretabilitat dels caràcters. Exemples d'interacció genètica-ambient: sexe i gènere. Ambient i canvis seculars.

Tema 16. Morfologia, geografia i clima

Les adaptacions climàtiques de l'espècie humana. Adaptacions a la temperatura, la humitat i l'altitud. Morfologia corporal i adaptació. Antropologia de la pigmentació.

Tema 17. Dermatoglifs

Dermatoglifs digitals: tipus de figures. Fórmula palmar. Plecs de flexió. Herència dels dermatoglifs. Aplicacions dels dermatoglifs.

Tema 18. Variació molecular: polimorfismes sanguinis

Polimorfismes sanguinis immunològics i electroforètics. Sistema AB0. Rh i altres sistemes de grups sanguinis. Sistema HLA. Polimorfismes proteics i enzimàtics.

Tema 19. Polimorfismes del DNA

Polimorfismes de longitud de fragments de restricció (RFLP). VNTR: minisatèl·lits i microsatèl·lits. DNA mitocondrial. Aplicacions de la diversitat del genoma humà a l'establiment de filogènies.

Tema 20. La classificació de les poblacions humanes

Criteria tipologistes i poblacionistes. Poblacions i ètnies. Antropologia molecular i taxonomia. Arqueologia, morfologia, genètica i lingüística.

Tema 21. La diversitat biològica humana actual

Europa i la conca mediterrània. Àfrica sud-sahariana. Índia. Àsia oriental. Poblament del Pacífic. Amèrica.

BIBLIOGRAFIA

Manuals

- FEREMBACH, D.; SUSANNE, C.; CHAMLA, M. C. *L'homme, son évolution, sa diversité*. Paris: Doin, 1986.
- HARRISON, G. A.; TANNER, J. M.; PILBEAM, D. R.; BAKER, P. T. *Human Biology. An introduction to human evolution, variation, growth, and adaptability*. Oxford: Oxford Univ. Press, 1993.
- JONES, S.; MARTIN, R.; PILBEAM, D. (ed.). *The Cambridge Encyclopedia of Human Evolution*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1992.
- NELSON, H.; JURMAIN, R. *Introduction to Physical Anthropology*. Saint Paul (Minnesota): West Pub., 1994.
- RELETFORD, J. *The human species*. Mountain View CA: Mayfield Pub., 2000.
- VALLS, A. *Introducción a la Antropología. Fundamentos de la evolución y de la variabilidad biológica del hombre*. Barcelona: Labor, 1985.

Revistes

- Human Biology*
American Journal of Human Biology
Annals of Human Biology
American Journal of Physical Anthropology
Journal of Biosocial Science
Evolutionary Anthropology
Yearbook of Physical Anthropology
Social Biology
Anthropologischer Anzeiger
International Journal of Anthropology
Annual Review of Anthropology
Current Anthropology
Gene Geography

PROGRAMA DE LES CLASSES PRÀCTIQUES

Variació morfològica, fisiològica i creixement

Pràctica 1. La variació cranial. Importància del crani en l'evolució humana.

Osteologia

L'esquelet humà. Anatomia cranial. Punts craniomètrics. Variables descriptives del crani.

Pràctica 2. La mesura de la variació

Variables quantitatives i índexs cranials. El cap. Estudi morfològic. Anatomia de l'esquelet. Mesures. Càlcul de l'estatura. Diagnòstic de sexe i edat en restes esquelètiques. Funcions discriminants.

Pràctica 3. Comparacions morfològiques de poblacions. Estudis de creixement. Variació en caràcters fisiològics

Índexs i classificacions corporals. Metodologia en els estudis de creixement. Pigmentació (pell, ulls, cabell). Sensibilitat gustativa a la PTC. Asimetries funcionals. Espirometria. Capacitat per a la discriminació de colors. Anàlisi MPH.

II. Ecologia humana i demografia

Pràctica 4. Estructura demogràfica de les poblacions humanes. Patrons de reproducció

Proporcions de sexes i estructura per edats. Anàlisi de piràmides i projeccions retrospectives i prospectives. Taules de vida. Mortalitat. Enquestes biodemogràfiques i metodologia de l'explotació de dades. Anàlisi dels patrons de fertilitat i fecunditat. Tendències seculars. Estacionalitat.

III. Dermatoglifs

Pràctica 5. Estudi poblacional de les empremtes dermatopapil·lars

Obtenció de les mostres dermatoglífiques. Anàlisi de les figures digitals. Valor quantitatiu. Obtenció de la fórmula palmar. Patrons dels plecs de flexió. Anàlisi estadística del dimorfisme sexual i mètodes de comparació poblacional.

IV. Variació molecular

Pràctica 6. Marcadors genètics clàssics

Obtenció i processament de les mostres. Fenotips eritrocitaris A1A2B0. Determinació del sistema Rh. Antigen Du.

Pràctica 7. Polimorfismes de DNA (RFLP/XbaI en el gen de l'apolipoproteïna B)

Extracció de DNA. Amplificació del fragment per PCR. Digestió amb l'enzim XbaI. Separació dels fragments per electroforesi en agarosa.

Pràctica 8. Mètodes estadístics per a l'estudi de la diversitat molecular humana i problemes

Càlcul de freqüències. Estudi de l'equilibri. Mètodes gràfics de comparació poblacional. Distàncies genètiques i dendrograms. Problemes de genètica de poblacions humanes

V. Evolució i diversitat humana

Pràctica 9. El grup evolutiu humà i origen dels homínids

L'ordre dels primats. Principals grups. Anàlisi d'observacions ecològiques i etològiques. Anatomia comparada de pòngids i homínids. El gènere *Australopithecus*.

Anàlisi morfològica de les principals troballes fòssils.

Pràctica 10. El gènere *Homo*

Anàlisi morfològica de les troballes d'*Homo habilis*. Fòssils d'*Homo erectus*. Troballes de neandertals. Anàlisis comparatives. Restes fòssils d'*Homo sapiens* modern. La diversitat actual.

BIBLIOGRAFIA

BASS, W. M. *Human Osteology. A laboratory and field manual*. Columbia MO: Missouri Arch. Soc., 1987.

HALL J. G.; FROSTER-ISKENIUS, U. G.; ALLANSON, J. E. *Handbook of normal physical measurements*. Nova York: Oxford Univ. Press, 1989.

INNIS, M. A.; GELFAND, D. H.; SNISKY, J. J.; WHITE, T. J. (ed.). *PCR protocols*. Nova York: Academic Press, 1990.

LOHMAN, T. G.; ROCHE, A. F.; MARTORELL, R. *Anthropometric standardization reference manual*. Champaign IL: Human Kinetics Books, 1988.

SAMBROOK, J.; FRITISH, E. F.; MANIATIS, T. (ed.). *Molecular cloning: a laboratory manual*. Nova York: Cold Spring Harbor Laboratory Press, 1989.

WALKE, R. H. (ed.). *Technical Manual*. Arlington; Virgínia: American Association of Blood Banks, 1990.

WEINER, J. S.; LOURIE, J. A. *Practical Human Biology*. Londres; Nova York: Academic Press, 1981.